

Anuari 2 · 2011 · Pàgines 161-183

Materials per a l'estudi de la trajectòria literària de Maria Mercè Marçal (1977-1980)

Josep Camps Arbós

Universitat Oberta de Catalunya

M. Teresa Pallàs Filella

Institut La Segarra. Cervera

Maria Mercè Marçal (1952–1998) és una referència indiscutible a l'hora d'apropar-nos a la literatura del Pla d'Urgell. La seva producció ha estat a bastament reeditada i estudiada: tesis doctorals, monografies, articles o simposis s'han ocupat de la seva poesia i narrativa des dels pressupòsits metodològics més variats. Ara bé, un dels aspectes més desatesos de la bibliografia marçaliana és el de la recepció de l'obra. El nostre treball voldria ser, per tant, una primera aproximació a aquest àmbit. Les limitacions d'espai ens obliguen, tanmateix, a cenyir-nos al període que emmarquen dues fites importants en la trajectòria de l'escriptora ivarsenca: 1977, any de la publicació del seu primer llibre, *Cau de llunes*, amb què havia obtingut el premi Carles Riba el 1976; i 1980, quan el seu nom adquireix un destacat protagonisme en les antologies *Les darreres tendències de la poesia catalana (1968-1979)*, de Vicenç Altaió i Josep M. Sala-Valldaura, i *La nova poesia catalana*, de Joaquim Marco i Jaume Pont.

Els documents que s'apleguen en aquest estudi –alguns de difícil accés– sobre el període esmentat els classifiquem en tres blocs ordenats cronològicament. El primer mostra un parell de textos força desconeguts de Marçal, una poètica i un comentari a un poema de *Bruixa de dol* (1979). El segon reproduïx les entrevistes de què va ser objecte la poeta entre 1977 i 1980; hi apareixen tractats temes tan diversos com la política (el PSAN), el feminisme, el matrimoni, els estudis universitaris, l'itinerari editorial (vinculat a Llibres del Mall) o les reflexions entorn de la pròpia obra i l'aliena. El tercer presenta bona part de les ressenyes i comentaris que es van publicar entorn dels dos primers poemaris, els esmentats *Cau de llunes* i *Bruixa de dol*. Els articles evidencien l'interès –i la valoració positiva– que van despertar ambdós reculls entre la crítica coetània; un valor afegit és que, a més, alguns dels escrits duen la signatura de literats de reconegut prestigi (Miquel Martí i Pol, Guillem Viladot, Xavier Bru de Sala, Jaume Pont o Josep M. Sala-Valldaura, entre d'altres).

L'edició dels textos que reproduïm s'ha fet a partir dels originals publicats en diaris, revistes i llibres. Hem procurat transcriure fidelment els textos; únicament ens hem limitat a esmenar els errors ortogràfics i gramaticals que hi apareixen i a adequar la puntuació a les normes vigents.

TEXTOS DE MARIA MERCÈ MARÇAL

1. POÈTICA

El meu primer llibre, *Cau de llunes*, s'obre amb la "Divisa" que m'agrada retreure com a gresol de la meva poesia: "A l'atzar agraeixo tres dons: haver nascut dona / de classe baixa i nació oprimida. / I el tèrbol atzur / de ser tres voltes rebel".

D'aquesta triple revolta, de la cendra d'aquest combat tan desigual sorgeix el paisatge que intento d'atrapar amb les paraules: amb el joc, la sensualitat, la tendresa i la bellesa de les paraules.

Bruixa de dol comença quan "emmarco amb quatre fustes / un pany de cel i el penjo a la paret. / Jo tinc un nom / i amb guix l'escric a sota."

Per heure guix i nom he hagut de pujar a les golfes més altes, amb perquès de teranyina. I he davallat al pou per descobrir l'aigua dels meus ulls. Els ulls d'un nom de dona.

I és ara, amb el nom de fada o bé de bruixa, que vull convocar a la plaça els versos de Foix i d'Ausiàs, de Brossa i de Rosselló, de Salvat, de Carner, de Lorca i Rosalia, de Plath i d'Arderiu, dels arbres, de les fulles, de la lluna, de la terra, de l'amor i de la lluita i de la sal i de l'aigua. De l'arrel, de la barca. I de la solitud sense sabates.

Joaquim MARCO / Jaume PONT, *La nova poesia catalana*. Barcelona, Edicions 62, 1980, p. 308-309.

2. AUTOANÀLISI LITERÀRIA

Vuit de març

Amb totes dues mans
alçades a la lluna,
obrim una finestra
en aquest cel tancat.

Hereves de les dones
que cremaren ahir
farem una foguera
amb l'estrall i la por.
Hi acudiran les bruixes
de totes les edats.
Deixaran les escombres
per pastura del foc,
cossis i draps de cuina
el sabó i el blauet,
els pots i les cassoles
els fregalls i els bolquers.

Deixarem les escombres
per pastura del foc,
els pots i les cassoles
els fregalls i els bolquers.
I la cendra que resti
no la canviarem
ni per l'or ni pel ferro
per ceptres ni punyals.
Sorgida de la flama
sols tindrem ja la vida
per arma i per escut
a totes dues mans.

El fum dibuixarà
l'inici de la història
com una heura de joia
entorn al nostre cos
i plourà i farà sol
i dansarem a l'aire
de les noves cançons
que la terra rebrà.
Vindicarem la nit
i la paraula DONA.
Llavors creixerà l'arbre
de l'alliberament.

Del llibre *Bruixa de dol*.

Es tracta d'una cançó amb una tornada de quatre versos i tres estrofes de dotze. Tota ella és composta en versos de sis síl·labes i, heterodoxament en aquest gènere, no hi ha rima, fora d'algunes assonàncies aïllades. El vuit de març? És el dia internacional de la dona treballadora!

Intenta expressar poèticament i d'una manera sintètica allò que és la lluita per l'alliberament de la dona: cremar tot allò que fins ara ha estat el paper de la dona, és a dir, la "feminitat", representada aquí per tot un seguit d'estris domèstics; però de les cendres ha de sorgir una nova vida; no acceptem tampoc, ni volem per a nosaltres, el paper que fins ara han representat els homes, simbolitzat per l'or, el ferro, els ceptres i els punyals.

A la tornada hi ha una al·lusió al signe feminista format amb totes dues mans; contràriament al signe de poder, agressiu, que és el puny, evoca un estadi on ja és destruït tot poder. És un signe receptiu, acollidor, tendre. És una finestra oberta contra un cel (principi "masculí") tancat. És també la lluna, antítesi de l'astre "rei".

A la primera estrofa ens reclamem hereves de totes les dones massacrades: obreres de la fàbrica Cotton, les bruixes de totes les edats...

Identificades elles i nosaltres, farem la gran foguera de la qual sorgirà una nova vida (final de la segona estrofa). A la tercera es descriu com l'alliberament de la dona posarà fi a una llarga prehistòria. Per fi, el principi de la vida i del plaer (heura, terra, cos, dansa, joia) s'imposarà, amb una síntesi final de contraris (aigua i foc). Reivindicació de la nit –femenina però prohibida fins ara a les dones– i superació de la dicotomia dona-persona. Tot alliberament creixerà llavors com un gran arbre.

Lluís BUSQUETS I GRABULOSA, *Plomes catalanes contemporànies*. Barcelona, Edicions del Mall, 1980, p. 219. Publicat anteriorment, amb modificacions, a *El Correo Catalán* (6-V-1978).

ENTREVISTES

1. LES LLUNES DE LA M. MERCÈ MARÇAL

Aquest és un país de poetes. Diuen que no és pas un símptoma massa bo que la literatura d'un país compti amb un nombre tan elevat de poetes en relació amb els escriptors en prosa. En aquesta ocasió 43 obres es presentaren al XVIII premi de poesia Carles Riba, el més concorregut dels vuit que s'atorgaren la nit del dia 13 a l'Hostal Ribot, prop de Girona. *Cau de llunes*, obra de M. Mercè Marçal i Serra, obtingué les 50.000 pessetes del premi de poesia. El valencià Josep Piera en fou el finalista. La guanyadora, emocionada, no va poder articular ni una paraula quan els presentadors de la festa literària demanaren la seva presència a l'entarimat que presidia els menjadors de l'hostal. Passats els primers moments de sorpresa i emoció, la Maria Mercè contestà les nostres preguntes.

—Quant temps va necessitar per fer el llibre?

—Feia bastant de temps que l'arrossegava. Es tracta d'un recull de poemes que després he aplegat i he intentat de donar-los una unitat de sentit. Els he dividit en dues parts: la primera tracta de la triple opressió que pateixo: opressió nacional, de classe i com a dona. La segona part intenta de ser un tipus de poesia entroncada amb el cançoner popular, però he intentat de donar-li un sentit personal. De tota manera, molt del que he fet ho dec a J. V. Foix, a Salvat-Papasseit i també a Miquel Martí i Pol. Repeteixo que tot plegat passa per la idea d'entroncar amb la poesia popular. Jo vinc d'un món rural i això em va bé.

—La M. Mercè Marçal és jove, deu vorejar els 25 anys i és filla de l'Urgell. Només havia publicat algun poema solt; havia participat en una exposició conjunta de poesia amb un grup de gent de Lleida. *Cau de llunes* havia estat presentada als darrers Premis Octubre de València, però en aquella ocasió quedà en tercer o quart lloc. Pel que fa a la forma dels poemes d'aquesta obra guanyadora, ¿què en destacaries?

—Mira, és molt variada de formes. El que diria és que hi abunden més el tipus de cançó, sobretot a la segona part, de corrandà...

—I per què la lluna?

—La lluna és un personatge molt de fons del llibre i té dos sentits: el món màgic, tradicionalment femení, i alhora un símbol del pas del temps i de com aquest marca.

En saber que l'entrevista era per a *Canigó* ha dit: "Crec que és una publicació que fa de bon cavall de batalla per als anhels dels Països Catalans". Li sabia greu haver hagut de competir i "guanyar" altres escriptors com Josep Piera. Coses dels concursos i premis...

Eusebi COROMINA, *Canigó*, núm. 481 (25 de desembre de 1976), p. 33-34.

2. MARIA MERCÈ MARÇAL: UN CARLES RIBA FEMENÍ I TRANSCENDENT

La Maria Mercè Marçal, guanyadora del premi Carles Riba, del proppassat 1976, va néixer a Barcelona l'any 1952. De totes maneres, i per donar les paraules que ella estima, aquest fou un lloc de naixement fortuït; i ho diem perquè ha passat bona part de la seva vida a Ivars d'Urgell. Estudia el batxillerat a Lleida fins l'any 69. Es llicencia a Barcelona en Filologia Clàssica. Fa cinc anys que es dedica a donar classes de català a l'Institut de Sant Boi de Llobregat, on viu des de fa tres anys.

Una data important: la Maria Mercè se'n casa, 1971, amb un home important també del món de les lletres, Ramon Pinyol. De les seves paraules, n'extraïem el més transcendent:

Escriure

No recordo quan vaig començar a fer-ho (es pot dir que des de sempre). No obstant, cal dir que ja des del cinquè curs de batxillerat vaig escriure en català. Tenia aleshores catorze anys.

Plantejaments *Cau de llunes*:

"Núvols amb corc": intent d'esbossar la problemàtica de la relació amorosa.

"Atzeituní": problemàtica social o política.

"Fregall d'espart": problemàtica de la dona.

"Cançons de paper fi": intent d'entroncar amb la cançó popular. Tema immers en problemàtica diversa.

Simbologia

La lluna és el principal personatge del llibre o almenys de fons. Ben pensat, la lluna és un "símbol màgic" ("llunàtic"): és un "símbol femení", principalment femení; és el "símbol del pas del temps", variable com és.

La queixa contra la força

Si hom ateny, en una introspecció psicològica, s'adona sense gaire esforç, d'una triple opressió que actua, com és clar, sobre les relacions amoroses: una opressió nacional, una opressió social i una opressió sexista.

La triple força tenyeix les coses, totes les coses, i és, així que l'amor esdevé, un "núvol amb corcs".

Una definició del llibre

És un llibre que duc entre mans des de fa tres o quatre anys. Hi ha poemes dels primers dies (pocs) i d'altres que són recents. En certa manera és un recull que he intentat muntar i donar-li coherència. La variació de les formes i dels metres respon a una actitud de recerca i de provatures.

Justament aquest fet d'aplegar i seleccionar m'ha donat cames per a tornar un altre cop a engegar la feina. Des de l'octubre tinc preparats ja cinc o sis poemes de cara a un altre llibre. Ah, i moltes idees pel cap!

Influències i actitud

Especialment m'han estimulat Brossa, Foix, Salvat-Papasseit, Martí i Pol. M'ha preocupat especialment, potser sota la lluna de Blake, la recerca de la literatura popular (cançons de pandero, corrandes,

romanços, rondalles, etc.). En tot plegat entreveig un intent de retorn als orígens rurals, a la recuperació de la vena subterrània de la cultura, una contribució en molts casos femenina (en el bon sentit de la paraula) a la cultura.

Un premi

Presentar-se a un premi és cercar un cert suport per tal que sigui possible acarar la por a sortir al carrer, de fet, sortir una mica escudat. Ha estat també un esperó per agrupar un seguit de poemes i muntar-ne un llibre. D'altra banda, un premi guanyat t'ofereix la possibilitat de publicar. Encara que en el meu cas particular això darrer tenia molt poca importància atès que tenia aquest llibre o un altre anunciat a Llibres del Mall, des de la seva fundació. Val a dir que en sóc cofundadora.

Francesc PANÉ I SANS, *La Mañana* (12-II-1977).

3. M. MERCÈ MARÇAL, DE CLASSE BAIXA I NACIÓ OPRIMIDA

Maria Mercè Marçal té ara vint-i-cinc anys. Ara en farà tres va ser guanyadora del premi Carles Riba amb un recull de poemes que havia escrit i que va enviar per allò d'"a veure què passa". És professora de català, militant del PSAN i nascuda a Ivars d'Urgell. Llegint el seu llibre, els seus poemes, pot veure's l'enorme capacitat creativa que es troba dins la seva persona. Per definir-la res millor que un vers que jo he escollit amb el títol de: dona, de classe baixa i nació oprimida.

—Quins han estat els temes fonamentals de la teva poesia, tant a nivell formal com de contingut? Per dir-ho en una paraula, quines són les teves fonts?

—El tema bàsic de la meua poesia es troba sintetitzat en el poema que obre el meu llibre *Cau de llunes* i que es titula "Divisa": la triple opressió que pateixo pel fet d'haver nascut dona, de classe treballadora i en un indret dels Països Catalans, és a dir, en una nació oprimida. I com aquesta opressió global tenyeix tots els aspectes de la vida, des de la relació amb els altres, amb mi mateixa, l'amor, l'odi, el sexe, els fets més quotidians, tot allò que fas o que desfàs, la recerca de la pròpia identitat, etc. En aquest moment el tema més obsessiu és la reflexió sobre l'opressió que pateixo com a dona. M'ha passat una cosa molt semblant a quan vaig començar a escriure en català —cap allà als quinze anys— quan em vaig adonar que fins llavors ho havia fet en un llenguatge aliè. Ara he vist una cosa semblant: he mamat tota una tradició literària absolutament masculina, feta per homes i des de la seva òptica exclusiva. D'acord, l'assumeixo. No en tinc cap altra. Però crec que cal restituir l'altra cara de la història, la veu de les dones. I aquesta, la tenim tan emmascarada per allò que "ens han dit que som!". Prendre consciència d'això ha estat molt important, i té moltes repercussions a nivell literari: ¿T'has fixat per exemple, que tota la simbologia literària sobre l'amor o el sexe l'han creat els homes? Tot això t'obliga a crear noves formes. Pel que fa a allò que en diuen "la forma", he fet moltes provatures, des dels sonets fins al vers lliure i la poesia concreta. Però tinc una gran tirada a les formes estròfiques de la cançó popular.

—A un altre nivell, quins noms posaries a relluir com a fonamentals per a la teva formació poèticoliterària. Quines influències han estat les més marcades?

—Les influències literàries decisives passen per Brossa, Foix, Rosselló-Pòrcel, Martí i Pol. També l'Estel·lès, en Salvat-Papasseit i Carner. En un nivell molt més especial, la cançó popular tradicional, i més enrere, Ausiàs March, i la lírica trobadoresca i galaicoportuguesa. En un altres sentit em sento deutora de Víctor Català —quants cops no he llegit *Solitud!*— i de Mercè Rodoreda.

—Com a poeta, dins de quins corrents literaris t'inclouries?

—Encara que això de corrents literaris... no ho sé, en principi em sento identificada amb el que seria la "generació poètica dels 70" que hem reivindicat el mestratge de Foix-Brossa, que se'ns va anomenar "formalistes"... Crec que la nostra aportació bàsica al panorama poètic català va ser en aquell moment l'exigència d'un cert rigor a l'hora d'escriure i fer-nos hereus d'una actitud d'investigació, a partir d'un ar-

relament a la pròpia tradició literària i d'un coneixement a fons de l'eina de treball, la llengua. Això no ha estat sols al Principal. La col·lecció dels Llibres del Mall, que [ha] estat un exponent d'aquest "corrent", ha publicat poetes joves de tots els Països Catalans.

—Com veus el moment poètic català?

—El moment poètic català em sembla prou ric. Hi ha una bullida, una recerca prou interessant. I molts noms per citar: Navarro, Jàfer, Bonet, Biera, al País Valencià. I aquí, des de la Teresa d'Arenys fins a en Pinyol, en Bru Sala, etc. I me'n deixo molts.

—Com a militant activa del PSAN, com definiries el paper de l'intel·lectual dins d'un partit polític? I també com creus que afectaria la cultura catalana el cas suposat que l'alternativa política i cultural del PSAN es fes realitat?

—Bé, el paper de l'intel·lectual que a casa nostra faci una opció de classe i d'alliberament nacional és prou clar: la lluita en el terreny ideològic per tal de contrarestar els aparells ideològics de l'estat capitalista i imperialista, anar difonent i "segregant" una ideologia que vagi fent arribar a les capes populars els objectius abans esmentats, i per tant, contribuint a la desalineació d'aquestes de cara a una profunda "reforma intel·lectual i moral" que deia Gramsci (calia citar Gramsci!). Tot això, evidentment, no pot anar deslligat de la lluita de la classe obrera i dels altres sectors populars, i és aquí on pren sentit la militància política orgànica de l'intel·lectual com a tal —perquè com a ciutadà a seques, tindria el mateix sentit que la de qualsevol altre treballador/a. El fet de lligar-se estretament a un partit de classe i d'alliberament nacional constitueix, evidentment, un antídoto contra les temptacions elitistes, "culturalistes" i individualistes a què és massa propens tot aquell que fa un treball de tipus intel·lectual, sobretot els del camp de la creació. De tota manera, visceralment, no m'agrada autoanomenar-me intel·lectual... i, a més de militar en el PSAN, també ho faig en el Moviment d'Alliberament de la Dona. De la segona part de la pregunta, tu saps que el PSAN lluita per la consecució, en el marc d'una Europa socialista, de l'Estat socialista dels Països Catalans. Evidentment, arribar a aquest objectiu ha de comportar per a la cultura catalana —en totes les seves manifestacions, inclosa és clar, la poesia— la seva normalització total. És més, jo crec que sols en aquest marc, la nostra cultura deixarà de ser una cultura "de segona", una "peculiaridad regional" més o menys acceptada, per passar a ser "LA" cultura dels Països Catalans. Però a part d'aspectes com oficialitat de la llengua, o bé la normalització dels mitjans de comunicació, nosaltres aspirem també a una profunda transformació d'aquesta cultura, a partir de l'assumpció crítica del propi llegat cultural, en el sentit d'anar cap a una veritable cultura popular. Una cultura al servei de les classes populars i alhora una cultura no sexista: i això no vol dir sols que les dones tinguin accés al món tradicionalment masculí sinó un replantejament total de l'escala de valors vigent, que fa que tot allò masculí sigui "universal" i tot allò tradicionalment femení sigui "d'estar per casa".

—Estàs treballant en algun nou llibre?

—Jo sempre faig poemes i quan en tinc molts en faig una tria i munto un llibre. Avui encara no tinc prou material, però crec que sí que el tindrà a finals d'estiu.

—Fent una autocrítica del teu treball, quedes contenta?

—Sempre es veu una fita més enllà d'on tu ets.

Miquel ALZUETA, *Mundo Diario* (6-VI-1978).

4. UN LLIBRE DE POESIA FEMINISTA

Acaba de sortir en la col·lecció dels Llibres del Mall un nou títol, aquest cop de Maria Mercè Marçal, *Bruixa de dol*. El llibre ens mostra un treball mesurat, de temps, on la poesia social, feminista i intimista s'apleguen en un sol cos, tot reunit en unes pàgines de fàcil i ràpid passar. Després de tres anys de silenci, les lletres de Maria Mercè Marçal tornen.

—Des del *Cau de llunes* fins ara han passat molts anys, molt temps...

—Sí, de fet, aquest llibre és un recull del que he fet, en aquests tres anys darrers. Jo escric molt a poc a poc, vaig fent, i l'altre llibre aplegava poemes del 73 al 76, i aquest, des de llavors fins ara.

—Però una cosa és no publicar i l'altra és viure en un silenci creatiu total en relació amb el lector.

—Potser sí, no ho sé, és una cosa que no m'he plantejat mai. Jo sempre escric sense preocupar-me del que faig, la publicació ve després... Malgrat tot, he anat publicant en aquest anys alguns poemes a la revista *Reduccions*, he anat fent...

—Quins canvis formals aporta aquest *Bruixa de dol* en relació amb l'anterior llibre *Cau de llunes*?

—De fet, en l'anterior llibre hi ha moltes provatures i en aquest, continuo igual, però amb coses noves, per exemple, sonets, però crec important destacar que els canvis més importants són a nivell de fons. Aquesta *Bruixa de dol* ha estat escrita amb una visió del món molt més femenina que no pas l'altre que era més insegur, més difícil de definir... A *Cau de llunes* tot era més senzill, més clar, amb més por, i aquí he aconseguit trobar una clau més clara per dir el que també volia dir allà.

—El llibre, fins ara, ha entrat amb molta força dins el món feminista, de les dones, com si d'un públic específic es tractés.

—Potser perquè aquest llibre dóna una visió del món molt entroncada amb la meva experiència personal com a dona, allò que la Virginia Woolf deia sobre els interessos dels homes i de les dones, que el que pot ser fonamental per a un home no pot tenir importància amb una dona i a l'inrevés. Aquí ha estat portat a la pràctica fent un llibre on hi ha "valors femenins" de cara a entendre la vida: la reivindicació de la infantesa, la tendresa... Al meu proper llibre encara entro més en aquest camp.

—Nou llibre?

—Sí, l'he fet aquest estiu i és un llibre de poemes d'amor, eròtic, en un intent de donar la visió de les dones d'aquests temes, de trobar una simbologia pròpia...

—Creus que la lectura d'aquests llibres teus pot ser útil per als homes en la mesura que ajudi a la comprensió del problema del feminisme?

—Crec que si es llegeix d'una manera oberta sí, però sé d'homes que s'han empenyat en llegir-lo i trobar citacions com "una dona sense home és com un peix sense bicicleta", que no han volgut acceptar. Potser perquè això és massa clar i, fins i tot, per alguna gent no calgui dir-ho, però en general sí és necessari de recordar això que és tan senzill.

—El llibre s'entronca, doncs, en el moviment feminista dels nostres dies?

—S'hauria de lligar amb la influència que, a poc a poc, va tenint el moviment feminista en la nostra societat com a moviment i com a ideologia que qüestiona les formes de vida i els valors masculins que configuren el món d'avui. Dir que el llibre "és feminista" no deixa d'ésser una etiqueta, però sí, potser és correcte en la mesura que ofereix una visió nova de la feminitat que no té res a veure amb la concepció masculina d'aquest terme. Insisteix més en la idea de feminitzar el món que no en la igualtat en termes masculins dins el món. Aquí és on es pot dir que "és feminista".

—La teva obra manté una presència i un interès inesperat. La teva activitat política en el PSAN, la teva militància en el moviment de les dones o la popularització d'algunes de les teves lletres en cançons de la Marina Rossell, M. del Mar Bonet o Ramon Muntaner, fan que assoleixis una dimensió extraliterària important.

—Potser perquè s'espera alguna cosa de les dones, s'espera veure què diran aquests éssers estranys i desconeguts fins ara anomenats dones. Aquí pot tenir una justificació l'interès inusual per la meva obra.

—La teva presència en la col·lecció d'El Mall estava anunciada des de fa molts anys i no ha arribat fins ara. Per què?

—El llibre anunciat va ser *Cau de llunes* i com que va guanyar el Premi Carles Riba es va publicar en una col·lecció diferent.

—En parlar de les influències sembla que la Maria Mercè vulgui diferenciar clarament les masculines de les femenines, en un intent de justificar i clarificar la seva obra actual. D'homes indica que li han semblat fonamentals poetes com Brossa, Foix, Lorca —aquest a nivell "de fora"— i de dones, sobretot, la Mercè Rodoreda, la dels contes en primera línia, la Víctor Català, la Virginia Woolf, sempre citada a través de la conversa i també la Clementina Arderiu.

—Creus que es pot parlar de poesia femenina dins el panorama actual que viu avui el món de les lletres catalanes?

—Crec que es pot parlar tant de poesia femenina com es pot parlar de poesia catalana. La literatura està configurada per les formes específiques de veure i analitzar el món, i la visió del món de les dones és la d'un grup totalment marginat en l'escala de valors del món vigent.

I en tornar altre cop enrere, surt de nou aquella trilogia que presidí l'altre llibre: "dona, de classe baixa i nació oprimida". En recordar-ho indica: "Aquest llibre surt del mateix plantejament vital, però crec que el lema d'ara és una mica nou: la necessitat de trobar una visió del món des de la meva experiència de dona.

I la Maria Mercè, insegura en la mateixa conversa per la por que les paraules quedin impreses sense haver estat pensades, abans que els comentaris quedin com a judicis, busca amb la mirada un punt en el qual copsar aquesta seguretat que tot anirà com ella creu que cal que sigui. Els versos tenen l'avantatge de ser mesurats, tranquils, reposats; les paraules, no. Els seus poemes són una cara més d'una lluita i d'unes sensacions, que ella creia individuals i que ara se li demostren com àmpliament col·lectives.

Miquel ALZUETA, *Mundo Diario* (8-XI-1979).

5. "DES D'UNS ULLS DE DONA"

La Maria Mercè Marçal –no és cap joc de paraules, però el luddisme ocupa certament un lloc en la seva vida?, en la seva poesia almenys. La Maria Mercè Marçal fa vuit anys que dona classes de català a Sant Boi, abans vivia al Turó de la Peira, sí, fora-ciutat, sense cometes. La Maria Mercè Marçal –rosa-rosam-rosae-rosa-Horaci-Ovidi-veni-vedi-ars-amandi– va estudiar clàssiques a la Universitat de Barcelona. La Maria Mercè Marçal l'any 1977 publicava el primer llibre i amb ell guanyava el Carles Riba.

—Maria Mercè Marçal va néixer a Ivars, a la plana d'Urgell del motet religiós de Millet i Maragall ("Déu vos salve, oh Maria Immaculada, verge santa del Remei..."), prop del Tarròs i de Bellpuig, "zona verda" gràcies al canal –una de les primeres polítiques hidrogràfiques, anterior a la darrera.

—El lloc d'origen és molt important. Els meus pares són treballadors del camp. Jo vaig estudiar a Lleida i després a Barcelona. Ni me'n recordo, de quan vaig començar a escriure; el que m'agrada és marcar tres etapes, que hi ha en la meva consciència: al principi escrivia en castellà, segons els models que em donaven a l'escola; després vaig descobrir la meva llengua, i un altre pas molt semblant va ser veure que tots els models que tenia eren masculins, i ve aleshores l'intent d'escriure, en paraules de Trotski "des d'un ulls de dona"... Indirecta? M'agrada, no és cap indirecta.

—Maria Mercè Marçal va viure un cert temps amb Ramon Pinyol; ell, en Ramon, havia guanyat el premi de poesia Amadeu Oller, després també el Carles Riba, i al seu voltant es va engegar tot un moviment de poesia jove catalana, que va portar a la creació de Llibres del Mall. Ja que el primer llibre de Maria Mercè Marçal és guardonat amb el premi més important de la poesia catalana –un Planeta sense milions–, preguntem si va trigar tant a fer-lo, a presentar-lo en públic, perquè la figura de Ramon Pinyol la cohibia interiorment.

—Més l'entorn dels Llibres del Mall que en Ramon, però també crec que va ser una influència positiva perquè a través d'ells vaig conèixer la gent que m'ha influït més, com en Foix i en Brossa..., encara que hi ha una influència prèvia, que és la de García Lorca. Jo venia d'una cultura molt provinciana i bàsicament castellana..., allò que de la cultura catalana només coneixies Maragall i Verdaguer... Potser sí, doncs, tot allò em va portar a una mena d'afàsia, perquè des que havia començat a escriure en català m'havia mogut a un nivell autèntic i força lliure i se'm va provocar una espècie de contradicció entre allò que havia ant fent, com t'he dit, més o menys espontàniament, i el model que se'm presentava. Fins i tot això em va provocar com una censura interna. D'aquí va sortir *Cau de llunes*, llibre on es temptaven diverses coses. Ara, allà on em sento més segura és a la part que entronca amb la poesia popular, que era la que jo havia mamat. També hi havia una influència de la Clementina Arderiu, en la qual hi ha un tipus de sensibilitat, al marge de la seva ideologia, que jo reivindicava.

—No creus que a la vostra generació de poetes hi ha un gust per un tipus de lèxic que no és domèstic? Vull dir que si bé és possible que a Salvador Espriu no se li compreguin certes imatges, el que a vosaltres pot ser difícil d'entendre-us és el vocabulari?

—És un problema d'escola. Ara, la major part del meu vocabulari procedeix de la meua comarca d'origen; una altra part, és clar, de la tradició literària, dels llibres que has llegit. Això és lògic en una persona que crea. Però el problema és que la gent no ha pogut aprendre català a l'escola... Si, quan dono classes, a cops em trobo que els nanos no han sentit mai paraules tan habituals com *corriola*...

—S'ha titllat la poesia de Maria Mercè Marçal de feminista. Potser és aquest un "significat" massa estret per traslladar un "significat" tan ample com el que vol donar a entendre la Maria Mercè Marçal quan esmenta Trotski.

—Al darrer llibre, *Bruixa de dol*, pensava que el vocabulari seria una barrera per connectar amb el sector amb el qual jo creia que havia de connectar en primer lloc. El problema no està en allò que escrius, sinó en tot el context social, perquè les solucions han de venir d'una altra banda i no pots fer massa res: no crec que una cosa que es diu amb unes paraules es pugui dir amb unes altres. Quan jo dic: *la nuu*, podria dir *el núvol*, però *nuu* és una paraula femenina... això vol ser un símbol del que deia sobre el vocabulari i el sector amb què jo crec que he de connectar en primer lloc.

—El -sector-que-la-Mercè-creu-que-ha-de-connectar-lloc- és la dona. Maria Mercè Marçal està, des de fa temps, vinculada al moviment feminista. Políticament, al PSAN, havent estat cap de llista del BEAN a la circumscripció de Lleida en les passades eleccions.

—Una cosa que ha fet molt de mal és que tota la tradició marxista ha agafat la definició liberal de política, la d'entendre que una cosa és la política i una altra la vida privada. Això és un malentès. Penso que quan estic parlant de la meua experiència individual, això és tan política com..., perquè la meua experiència individual és un símptoma de mil experiències. És tant política parlar de la dona, o més, que de la igualtat de salaris. La dissociació entre la cosa privada i la pública és molt rendible per al sistema. El terme *política* s'ha d'eixamplar, perquè si no és molt superficial, molt parcial.

—En acabar de dinar, tirem a la Maria Mercè Marçal les cartes de la Galàxia Gutenberg, del seu final, de l'era dels *mass media*, les "prolongacions dels sentits", com va escriure Marshall McLuhan. Quin paper li resta a la poesia, tan minoritària, fins i tot dins aquella galàxia "Tan llunyana com el plor del fill diví" (Sisa)?

—Suposo que si fos un home m'ho plantejaria d'una altra manera: un home escriu amb tota una tradició i amb tot el pes de la història. Jo penso que m'enfronto amb una espècie de buit perquè tot ha estat escrit des d'una òptica determinada. Estem en una mena d'albada de la poesia "des d'uns ulls de dona"..., com els poetes de la Renaixença, que partien des d'una òptica nacional de la qual creien que no hi havia res. Per això jo fins i tot em plantejo fer poesia èpica, perquè està tot per fer, per això també passo una mica de si la poesia és o no és avui una relíquia.

—Vols dir que aquesta especificitat que tu atorgues a la poesia la pot convertir en una cosa que s'acosti a la massivitat?

—El fet que la poesia estigui en un *ghetto* també té a veure amb la situació actual. Hi estaria tot el que fos art si no fos perquè algunes arts tinguessin un lloc en el mercat. Per a mi, reivindicar la poesia pot ser equivalent a reivindicar espais verds. És com un qüestionament dels valors masculins, hi ha un buit que és la veu de les dones.

—Si de cas, la Cançó, com altres vegades, ha prestat canal majoritari a aquest gènere de "minories" immenses o no. Ramon Muntaner, Teresa Rebull, Maria del Mar Bonet, Marina Rossell, La Traca i d'altres han musicat poemes de la Maria Mercè Marçal. Li pregunto si quan aquests poemes li vénen a la memòria, arriben acoblats a aquelles músiques.

—Moltes vegades sí, sobretot si és una música que m'agrada! De vegades hi ha hagut músiques diferents per a un mateix poema; això ha passat concretament amb la Marina i La Traca.

—El fet d'haver estudiat clàssiques, t'ha portat a estructurar els poemes rítmicament?

—El ritme és per a mi un sentit molt espontani. Generalment, les coses em surten sense massa artifici. La mètrica o el ritme ja els tinc molt interioritzats.

—La teva poesia és una especulació –en el millor sentit de la paraula– o una transmissió de sensacions?

—Hi ha les dues coses. Potser més que de transmetre, és un intent d’experimentar. Jo he entès coses després de fer un poema, i potser formulades a un nivell racional m’hauria costat més. Sempre, un poema implica si més no un receptor..., ço que vol dir que transmet. García Lorca va dir que ell escrivia perquè l’estimessin... Aquesta és una mica la resposta.

Bruixa de dol, de dol per tantes bruixes, és al carrer. Els qui barregen xifres diuen que pot ser un altre best-seller de la literatura catalana. De veritat, l’òptica que va del núvol a la nuu és molt més que un apòcope o un isme. Ah, i “al segon, els gotts de vi / tacaren les tovallès. / Al tercer se’ns va trencar/ la lluna de porcellana”.

Antoni BATISTA, *Treball*, núm. 603 (22-28 de novembre de 1979), p. 12.

6. MARIA-MERCÈ MARÇAL, BRUIXA I FADA EL 1980

Li truco. Li dic que hem de fer un *aggiornamento* de la seva entrevista. Que m’ha de parlar de la crisi del PSAN i del seu nou llibre.

—Comencem pel més difícil, la política. Entre el PSAN de l’Armet que ha anat a parar a Nacionalistes d’Esquerra, el de Sánchez Carreté, que no sé si hi ha espetegat, el PSAN “leninista” del Guia, on és, ara, poc abans de les eleccions al Parlament de Catalunya, el PSAN de l’Huguet, que és el teu?

—Noi, quan t’hi poses... En Sánchez Carreté no ha militat mai en sa vida al PSAN ni tampoc és adherit a Nacionalistes d’Esquerra. Ben al contrari, coincideix amb el grup d’en Guia a ser-ne un dels més aferrissats adversaris. Pel que fa a l’Armet i a alguns dels militants del partit que en sortiren el gener del 77, i que ara es troben a títol individual dins NE, he de dir que moltes de les diferències que feren que ells abandonessin el partit aleshores continuen existint ara, la qual cosa no impedeix que puguem treballar plegats en la construcció d’un moviment de signe més ampli que no pas el partit, com és Nacionalistes d’Esquerra. Per a nosaltres, no és gens contradictori, ans al contrari, l’endegament d’un moviment que aglutini tots aquells sectors que estan per la ruptura del marc constitucional i del sostre estatutari, en una perspectiva d’alliberament nacional i de classe als Països Catalans, i amb un ventall ideològic que vagi des del socialisme autogestionari fins a posicions comunistes, i alhora treballar, com a partit comunista i independentista, pel reagrupament de tots els sectors comunistes al si d’aquest moviment en un procés cap al futur partit comunista dels Països Catalans.

—No és una mica utòpic i llarg aquest camí?

—Al meu entendre, era urgent engregar aquest moviment, perquè fins ara l’esquerra nacionalista ens havíem mogut en un *ghetto* difícil de trencar, sense ser capaços de bastir una veritable alternativa per a capes relativament àmplies de la població que teníem a prop i que hauríem pogut aglutinar amb una política adequada, sense sectarismes ni hegemonismes –dels quals ningú no s’ha salvat!

—És una anàlisi teva o del teu grup, aquesta?

—Aquesta anàlisi, que, de fet, està en la línia tant de la declaració de principis del partit com de les resolucions del congrés de fa un any i mig, s’ha vist enfrontada, en la recent crisi del PSAN, a una altra que al meu entendre és fruit d’una sensació d’impotència crònica davant d’una realitat molt complexa i difícil de transformar. Això ha produït en un sector, com a autodefensa, un encastellament en posicions cada cop més puristes i allunyades de la realitat social, a un tancament marginalista, sense cap mena de proposta viable. D’altra banda, he d’aclarir que no existeix el “PSAN de l’Huguet” que dius. Existeix el PSAN i prou. Precisament una de les coses que nosaltres hem criticat més i que també és en part a l’origen del conflicte, és tot un seguit de pràctiques dirigistes i personalistes que s’havien donat dins del partit. Evidentment no volem caure en els mateixos vicis, encara que per desgràcia no pots evitar que a la premsa s’extrapolin les coses i se cerqui sempre un *pope*. I això ho dic tot i valorar molt l’aportació de l’Huguet, la capacitat política i de treball del qual, com la d’altres companyes i companys, conec prou i de fa temps.

—I si les eleccions no van prou bé?

—Doncs bé, el PSAN treballa ara i treballarà després de les eleccions en l'extensió i consolidació del moviment NE, al qual donem suport en aquesta contesa electoral. I en la impulsió de moviments semblants en els altres Països Catalans.

—Deixem la política i anem al teu nou llibre.

—Bruixa de dol, de fet, és un recull de poemes i cançons, escrits entre el 76 i el 79, que si bé no té potser una unitat d'intenció global com a llibre, sí que, un cop estructurat, crec que té una gran coherència interna de fons.

—Què aporta de nou en relació amb el teu llibre anterior?

—En relació amb *Cau de llunes* no he pretès res més que afermar un camí que allà esbossava, ara amb més força, i amb el pas més segur. Com he dit en alguna banda, prossegueixo l'intent de trobar una veu pròpia que entronqui alhora amb la tradició literària catalana –com totes essencialment masculina– i amb l'experiència quotidiana –sense veu– de les fades i les bruixes. Com a coses noves, esmentaria una recerca molt més conscient de la meua veu com a dona, en el sentit individual i col·lectiu de la paraula. L'aparició del binomi bruixa-lluna, la dona solidària amb les altres dones i al mateix temps, com l'altra cara de la moneda, la dona sola, amb l'assumpció de la pròpia solitud com a condició indispensable per a l'existència com a individu autònom, com a "peix sense bicicleta"... Hi ha com a *Cau de llunes*, potser amb una formulació més aprofundida, la desfeta, les contradiccions i l'espurna de felicitat fugaç de la relació amorosa en el nostre context social i l'antagonisme complex i ambivalent entre homes i dones. A nivell formal, subratllaria que he gosat enfrontar-me amb el sonet i que ja no me l'he pogut treure més de sobre. I que persisteixo amb la cançó i altres formes diverses. El títol ratifica el meu homenatge a Foix, amb una cantarella al fons de cançó infantil que parlava d'unes bruixes que tal volta portaven dol per nosaltres, les xiquetes del meu poble. I tot esperant, evidentment, un temps i un país on les bruixes ja no duguin més dol. La meua poesia, un exponent únic? No... A part de la Teresa d'Arenys, que ja et vaig esmentar, et podria dir a hores d'ara moltes més dones que contribueixen literàriament a trobar aquest fil que teixeix, a través de la història, la nostra identitat col·lectiva.

—A en Bru li he fet valorar el teu llibre. Fes-me, tu, de talp del seu...

—Per a mi, *Fràgil* significa un tombant en l'obra d'en Xavier que crec que cal destacar, i que constitueix la novetat més important d'aquest llibre en relació amb els anteriors, sense voler entrar en judicis de valor comparatius, i tot i que alguns aspectes ja s'hi prefiguraven: *Fràgil* és una presa de posició, jo diria que militant, en la reivindicació de la pròpia fragilitat. I això vol dir la revaloració d'un cert tipus de sensibilitat que recupera per a la poesia la quotidianitat de la tendresa... Potser per aquí anava el lligam tènue i subterrani que a nivell generacional –amb moltes diferències, ja ho sé– va de *Fràgil* a *Bruixa de dol* o viceversa. Tot i que jo no crec gaire en això de les generacions, no puc negar que hi ha uns determinats paràmetres en els quals ens movem la gent del Mall i que ens fan sentir en la mateixa ona... Això em va passar la primera vegada que vaig sentir uns versos de *Fràgil* en un recital on participàvem plegats. En Xavier sap el que es fa amb pols poètic segur... En un altre lloc ja vaig esmentar que Carner hi treu a voltes el nas, o jo li veig... i en aquest llibre més. Hi ha poemes molt, molt, bonics...

—D'acord.

BIOBIBLIOGRAFIA

Neix el 3 de novembre del 1952 a Barcelona, tot i que és filla de camperols d'Ivars d'Urgell –signe escorpi, ascendent lleó. Records? Són d'ambients molts contrastats: d'una banda el món de l'escola, el catecisme, l'església, les excursions cantant "Montañas nevadas", tot molt encotillat; de l'altra, la vida a pagès i a casa, molt lliure. En el primer m'hi sentia un xic estranya i aliena, potser... En el segon m'hi sentia bé. La mare és molt creativa i populana, de jove feia teatre i tot... El pare no pogué estudiar una carrera tot i ésser intel·ligent. Per això sempre volia que les seves filles, la meua germana, que és més petita, i jo, estudiéssim... Era el cabaler d'una família. Sempre ha hagut de treballar molt per acabar anant curt de peles...

Fins als deu anys va a les escoles nacionals. La mestra no sabia català, imagina't! *Guanya una beca per fer el batxillerat a l'Institut de Lleida.* Fou un moment gris que no em marcà gaire. Anava de les monges a l'institut i de l'institut a les monges. A algunes, els tenia terror. Un dia que vaig arribar a les deu, perquè vaig anar a la fira, les vaig passar molt malament. Teníem molt de "rotllo". Treia bones notes, si no, podia perdre la beca. Els estius, a casa, treballava al camp. Vaig començar a fer poesia en castellà fins que, als quinze anys, em vaig deixar xopar per la Nova Cançó... No vaig viure gaire l'escissió del món rural i urbà. Lleida és una ciutat força pagesa. Ara, estava fora de joc, quant al món cultural i polític.

El 1969 comença a estudiar Filologia. Les lletres sempre m'han motivat. Vaig pensar passatgerament en l'advocacia. A la facultat, vam començar a tenir classes de Filologia Catalana i tot això... Vaig fer clàssiques. *El 1969 i el 1970 viu en un col·legi major (el de Santa Eulàlia, de les teresianes).* Passa una època de fervor místic en contactes amb comunitats cristianes de base i donant classes a obrers a Oscus... Encara jo no he aclarit gaire què era... *A partir de tercer curs treballa en traduccions.* *El 1971 s'enamora de Ramon Pinyol.* *Rere un xoc amb la família, s'hi casa el 9 de setembre de 1972.* Fou un canvi de vida. Em vaig introduir en la cultura catalana gràcies a en Ramon... Però també vaig passar un temps amb la impressió de viure com a "consort", de no ser prou jo... Fou estrany, fou un temps de molts enfrontaments, i a mi em desagraden moltíssim. A la reunió de Roda, a El Mall mateix, hi era més com a l'acompanyament de Ramon, que no pas com jo mateixa. *Guanya el premi Carles Riba el 1976, 24 anys, amb Cau de llunes, col. Llibres de l'Ossa Menor (Barcelona: Proa, 1977).* *El novembre del mateix any entra al PSAN, abans de l'escissió del gener següent, forma part del comitè executiu i és reelegida en el primer congrés del març del 1978.* *El maig del 1977 publica poesies a la revista Reduccions, una de les quals, "Foravilers", ha estat musicada per Ramon Muntaner.* *A més, els seus poemes s'han donat a conèixer a través de la veu i la música de Marina Rossell, Teresa Rebull i Maria del Mar Bonet, entre d'altres.* Ha dinamitzat grups feministes. Les meves relacions amb en Ramon en aquest moment són bastant peculiars. Jo estic convençuda que si m'havia de casar ho havia de fer amb ell: de persona no em vaig equivocar, però evidentment, les relacions de parella en aquesta societat topen amb molts problemes si et vols fer un estil nou de vida. Ara estic molt bé, em trobo més alliberada. Treballo a l'institut de Sant Boi, dono 24 hores a la setmana de classe de català. Com definiria el meu sentit de la llengua? Espontani... Sí: ara escric moltíssim. Tinc la sensació de passar un canvi important, difícil d'explicar. Si en l'adolescència vaig passar de fer poemes en castellà a fer-ne en català, ara m'adono que estic passant de fer poemes "en mascle" a poemes "en femení", poemes de dona, vaja.

El 1979 forma part de les llistes del PSAN en les eleccions per la circumscripció de Lleida i en continua essent del consell executiu. *Col·labora a Reduccions, Escrivim a les parets, Dones en lluita... Publica Bruixa de dol (Barcelona: Llibres del Mall, 1979).* *Col·labora en el muntatge La sala de les nines sobre contes de Mercè Rodoreda, del grup Bruixes de Dol, al qual el títol del seu llibre va suggerir el nom.*

Lluís BUSQUETS I GRABULOSA, *Plomes catalanes contemporànies.* Barcelona: Edicions del Mall, 1980, p. 215-218. Publicat anteriorment, amb modificacions, a *El Correo Catalán* (6-V-1978).

RESSENYES I ESTUDIS

1. MARIA MERCÈ MARÇAL, CAU DE LLUNES

No és habitual trobar veus femenines entre els escriptors joves, i encara menys en el terreny de la poesia. Tanmateix, el premi Carles Riba, en la seva darrera convocatòria, va ser concedit a Maria Mercè Marçal, una jove poetessa (de la generació de Ramon Pinyol, Xavier Bru de Sala, etc.) que amb *Cau de llunes* ens ofereix el seu primer llibre.

Cau de llunes, precedit d'un dibuix de Joan-Pere Viladecans i d'un poema de Joan Brossa a títol de pròleg ("Sextina a Maria Mercè Marçal en la publicació del seu primer llibre"), recull poemes escrits entre 1973 i 1976, dividits en quatre parts segons un criteri bàsicament temàtic. Amb estils molt diferents, la

primera i l'última part del llibre, "Núvols amb corc" i "Cançons de paper fi", agrupen poemes de tema amorós, dels quals destaquen, de molt, els de la darrera: Maria Mercè Marçal, amb pocs elements i seguint el model de la cançó tradicional, hi aconsegueix poemes d'extraordinària musicalitat i força poètica ("Lluna de València", "Matinet de Sant Joan", "Si volies les móres", "Si collies les pomes"). En canvi, el compromís políticsocial, en un cas, i el feminista en l'altre, nodreixen la temàtica de la segona i tercera part, respectivament, "Atzeituní" i "Fregall d'espart". En el primer cas, l'autora assaja un tipus de poesia de tradició prou coneguda entre nosaltres i se serveix per això de tècniques ben diverses: des d'un poema visual ("Clos/Solc"), un altre a l'estil surrealista ("Xera") i una traducció de poesia clàssica ("Traduït d'Alceu"), fins a cançons de tipus popular ("Vint bales foren, vint bales", dedicat a Layret; "A vuit de març prenc camí", dedicat a Seguí, etc.). La tercera part resulta interessant per la seva originalitat temàtica, ben resolta amb un to distanciat i irònic.

Maria Mercè Marçal es mostra encara insegura en l'elecció d'un camí poètic determinat. En efecte, *Cau de llunes* és ple de tempteigs, de provatures, a la recerca de la seva autèntica veu personal; cal no oblidar, però, que aquesta només és una primera obra i d'una poetessa encara molt jove. En definitiva, crec que Maria Mercè Marçal ha entrat amb bon peu en el món de la literatura i que mereix el vot de confiança del lector.

Esther CENTELLES, *Els Marges*, núm. 11 (setembre de 1977), p. 123.

2. LAS LUNAS DE MARIA MERCÈ MARÇAL

La irrupción de Maria Mercè Marçal, premio Carles Riba 1976, en el campo de la poesía catalana actual no ha de pasar desapercibida. Ocurre que, a veces, el reconocimiento oficial de una obra premiada no corre parejo con las cualidades reales que en ella confluyen. Pero este no es el caso de M. Mercè Marçal. Los valores intrínsecos de su hasta ahora único poemario, el galardonado *Cau de llunes*, constituyen uno de los casos más sugestivos y aleccionadores de la joven poesía de los años setenta, compleja y heterogénea como pocas. El cambio iniciado por la Marçal puede significar en el futuro una nueva vía poética de riquísimas resonancias.

Cau de llunes se halla dividido en cuatro apartados que responden, en líneas generales, a la triple motivación femenina que a modo de divisa programática abre el libro: "a) haver nascut dona, b) de classe baixa, y c) de nació oprimida". El tríptico opresivo que, desde la óptica femenina, actúa sobre las relaciones amorosas: una opresión sexista. Tres motivaciones para una rebelión única. En este sentido, la temática de los apartados referidos no puede ser más sugerente: "Núvols amb corc", el primero de ellos, esboza la complicada pormenorización del nexo amoroso; el segundo, "Atzeituní", alude al contexto social y político; el tercero, "Fregall d'espart", es un decidido alegato crítico sobre la problemática de la mujer; y el cuarto, "Cançons de paper fi", intenta –a partir de una problemática diversa– reconstruir las raíces casi perdidas de la canción popular.

Este planteamiento es el resultado de una lectura superficial. Analizado en profundidad, *Cau de llunes* se nos aparece como una obra concebida desde la égira lunar de William Blake, del que M. Mercè Marçal reconoce en una nota la influencia parcial de *Canciones de inocencia*. Nada más cierto. *Canciones de inocencia*, de Blake, es el poemario que asume y desarrolla uno de los cuatro estados, la inocencia –los otros son la procreación, el edén y el infierno–, del ser humano. La inocencia, la beulah, representa según Blake el estado pastoral, la imaginación revelada en la complacencia teórica, al margen de aquellos trasuntos visionarios o apocalípticos que presagian el hades o infierno. La inocencia o beulah es la tierra primigenia pura, el lugar donde el atormentado espíritu humano reposa y se ilumina interiormente: la estación primaveral, en donde florecen la inocencia infantil, la creatividad, la esperanza sexual, el deseo y la satisfacción sensual. Para Blake, este jardín primaveral que es el estado de la inocencia se halla al cuidado de las hijas de la beulah, las musas de la imaginación, seres en perpetua actitud de trabajo abnegado, siempre –dice

Harold Blomm, uno de los mejores estudiosos del poeta romántico inglés– “tejiendo ilusiones espaciales, lo que pretende ser un acto de generosidad, pero siempre bordeando lo ilusorio”. En este punto Maria Mercè Marçal recoge el mito de Blake, y lo refunde y actualiza, no sin un gesto de ironía crítica, desde el supuesto de su condición de mujer. Pero aún hay algo más en el mito de Blake que Marçal no ignora. Las *Canciones de inocencia* son inexplicables sin el contrapunto de las *Canciones de experiencia*, su contrario dialéctico. El ser humano se debate entre estas dos opciones. La ilusión de la niñez, la pureza del espíritu, llega un momento en que cede paso a los acontecimientos de la realidad: la experiencia. Entonces, el juego natural de los efectos –las relaciones amorosas en primer término– pierde sus límites –y con ellos la inocencia– ante el desafío inmediato que la experiencia de la vida, corruptora y destructora ofrece. Bajo esas premisas, *Cau de llunes* es un libro que, concebido desde el interior de la experiencia y el sufrimiento, se remonta hasta los confines olvidados de la imaginación creadora. Com el Blake de *El libro de Thel*, también M. M. Marçal nombra la impotencia humana frente a la realidad. La tragedia de la inocencia comienza con el conocimiento indefectible de la experiencia.

El poeta de *Cau de llunes* encuentra las raíces de la inocencia perdida en el sustrato lírico del cancionero popular. Una tradición que en manos de M. M. Marçal se revitaliza y crece a través de composiciones de bellísima factura. Desde antiguo, la canción popular, con la figura femenina como protagonista central, ha girado sobre temas amorosos varios. En todos ellos, sin embargo –ayas de doncella por la infidelidad, la ausencia o la separación del amante, albadas y alboradas, etc.–, el papel de la mujer quedaba sucinto al campo de acción del hombre. Ahora, M. M. Marçal trata de equilibrar los términos. La habitual presencia pasiva de la mujer, condenada a ser habitáculo de reposo del guerrero, rompe en una discrepancia actual que reivindica el papel activo de la mujer en el seno de una sociedad machista. Este tema, mediando el soporte de la canción popular, es, sin duda, una de las realidades de más alcance que plantea el libro. La actitud de la Marçal, por otra parte, corrobora el hecho común a través de los tiempos de que la poesía culta y la poesía popular han mantenido, y siguen manteniendo, unas zonas de influencia considerables, ya sea mediante la incorporación de elementos cultos por la tradición popular, ya sea a la inversa, por mediación del replanteamiento, adopción o revisión que muchos poetas cultos han hecho de técnicas, temas y materiales populares.

La luna es el símbolo dominante y primario de este espacio poético. Una luna que si bien arquetípicamente es sinónimo variable del paso del tiempo y, ante todo, símbolo mágico de la feminidad, lo cierto es que en M. M. Marçal se resiste a ser únicamente objeto de conocimiento indirecto, receptor y pasivo, en contra del simbolismo tradicional que hace del sol –símbolo de masculinidad– la fuente de energía absoluta. Por este motivo, no es extraño entrever en *Cau de llunes* los tiempos plenos, crecientes y decrecientes de una Luna-mujer rebotante de divinidad, de poder vegetal y animal, de animosidad nocturna y sensual, de fuerza instintiva y soñadora.

Este sentimiento pasional, íntimo y dolido, de las composiciones lírico-amorosas, contrasta con la veta satírica, el humor y el sarcasmo con que M. M. Marçal arremete contra efemérides políticas diversas, las cuales canaliza generalmente a través de sucesos concretos suscitados por eventos histórico-políticos de arraigada repercusión popular. Así lo hace con los emotivos poemas dedicados a las muertes de Layret y Salvador Seguí y con los exabruptos irónico-burlescos de cuyos versos emergen las ruinas de Pinochet y del general Franco: “És ara quan ens cal escampar el vi / i empillocar-nos fins que ens fugi el seny, / que el tirà és mort”.

Cau de llunes supone, sin duda –bajo la zona de influencias de las lunas de Brossa, Foix, Salvat-Papasseit, Martí i Pol, la herencia de la lírica provenzal y la canción popular, y especialmente la ya señalada de Blake– una de las experiencias más logradas que la poesía catalana ha dado estimulada por las fuentes genuinas de la literatura popular y sus zonas de sensibilidad universal, etc.; de M. M. Marçal, subyace la inminente necesidad de un retorno a los orígenes rurales y una recuperación de la vena subterránea de la cultura habituada a mostrar solamente su parte más visible. Maria Mercè Marçal nos muestra esa otra cara no iluminada de la luna. Una visión, en definitiva, menos ficticia y más auténtica.

3. M. MERCÈ MARÇAL, *CAU DE LLUNES*, EDICIONS PROA (BARCELONA, 1977)

Segons diu la mateixa autora en una nota, els poemes de *Cau de llunes* foren escrits entre 1973 i 1976. Aquesta indicació cal tenir-la en compte per dues raons: en primer lloc perquè ajuda a constatar l'evolució seguida per M. Mercè Marçal al llarg d'aquests quatre anys; en segon lloc perquè permet avaluar la cura amb què l'autora ha estructurat el llibre. Tant en l'un com en l'altre aspecte *Cau de llunes* és molt més que un simple recull, molt més, per dir-ho d'una manera entenedora, que un simple primer llibre. La diversitat de capítols en què l'autora l'ha dividit correspon, sens dubte, a les diverses fases, als diversos intents expressius que M. Mercè Marçal ha assajat durant aquests quatre anys, la qual cosa no vol pas dir, evidentment, que la trajectòria del llibre sigui lineal i unívoca. No solament s'hi donen –volgudament, és clar– encavallaments d'estil i d'intenció, sinó que tant els uns com els altres responen a una voluntat d'estructurar el conjunt sobre unes quantes idees clau, sense, però, que en cap cas els diversos elements perdin força com a tals o afectin de mala manera la unitat global del llibre. Efectivament, a partir de la "Divisa" que obre el volum i que en certa manera es pot considerar el compendi de les idees clau a què feia referència suara, el llibre ha estat estructurat amb un rigor que no decau en cap moment i ofereix un ventall molt seductor de possibles lectures. Jo en remarcaria sobretot dues, que corresponen clarament a les formulacions de l'autora: *la política*, entès el mot en la seva accepció més àmplia i més noble, i *l'amorosa*, que comprèn una molt interessant diversitat de matisos.

A diferents nivells d'intensitat, és evident que els tres primers capítols són els que més clarament s'inscriuen en la possible lectura política que apuntava més amunt. Dic clarament, no tan sols tenint en compte la immediatesa de certs temes, sinó valorant sobretot d'una manera global els poemes que els componen. En aquest punt, però, vull fer una remarca. A parer meu, en alguns poemes la violència (passeu-me el mot) del tema ultrapassa la capacitat expressiva del poema i es produeix un cert desequilibri, accentuat potser per unes certes ressonàncies lorquianes. Parlo concretament dels poemes dedicats a Layret i a Salvador Seguí i també de "Maledicció amb estrella!". Sóc ben conscient de la subjectivitat d'aquests judicis, però si cada crítica és, segons Octavio Paz, una interpretació, no crec que es pugui prescindir de la subjectivitat, més que tenint en compte que la mateixa subjectivitat m'obliga a destacar d'altres poemes ("Carpe Diem", "Xera", "Les xiquetes del meu poble", "D'antologia", etc.) en els quals la violència no és pas menor i el desequilibri, sempre al meu entendre, no s'hi manifesta. Per completar la lectura política de què estic parlant cal no perdre de vista dos elements que l'autora remarca en la "Divisa": de primer agraeix d'haver nascut dona, i després es declara (tres voltes) rebel. L'actitud de M. Mercè Marçal és, en aquest sentit, molt clara i activa, i el tractament del tema, entre sarcàstic i agressiu, no deixa lloc a dubtes sobre la diguem-ne militància política de l'autora.

No tan concreta potser, però no per això menys vehement, la lectura amorosa (sexual, si es vol) fa acte de presència al llarg de tot el llibre i l'enriqueix amb molt suggestius matisos. No parlo solament dels poemes estrictament amorosos ni del seguit de cançons que ocupen una bona part del llibre, sinó de tot això i d'altres coses com ara les al·lusions, els símbols, i fins i tot la incorporació innovadora en el tractament del tema en poemes com el que clou la primera part. A parer meu, és innegable, d'altra banda, que les cançons a què he al·ludit suara contenen, sota llur aparent innocència i sense que en cap moment en pateixi l'agilitat pròpia d'aquesta peculiar forma d'expressió, una notable càrrega eròtica que en rebla adequadament el contingut.

Cau de llunes és, doncs, com ja deia al començament, un llibre que dona fe d'una doble trajectòria: estilística i vital; un llibre en el qual, sense cap mena de concessió al malabarisme gratuït, l'autora aconsegueix de conjugar sàviament l'emoció vivencial i la contenció expressiva, i en el qual, a més a més, obté, sense forçar-la, la participació constant del lector als mateixos nivells, cosa més que interessant.

4. LES PARAULES SENSE HISTÒRIA

Al bell cor de la nit sempre ens farem preguntes que els núvols s'enduran per cercar la resposta; potser en un altre món, potser a la nova albada la trobaran. Qui ho sap. Sempre hem volgut saber. Afany de viure amb els ulls oberts, afany de vèncer l'obstacle de l'absurd, del poder sense mida, de l'ambició, que ens sotja a cada instant. Sempre hem volgut saber per què el coneixement és clau que obre el pany del misteri del món i de la vida. Per què vivim en el misteri, malgrat la quotidianitat, tantes voltes amarga, malgrat la impossibilitat d'un amor sense portes ni mida. I aquest misteri tan sols el poden desxifrar els/les poetes, tan sols ells/elles poden caminar sense anar a les palpentes enmig de la boira que ens envolta, per fer-nos saber com són les coses, com és el món i quin és el perquè que unes tovalles es converteixin en un tros de cel.

"Parlo només / per ajuntar sentits ocults / al desesper de ma fatiga", diu Clementina Arderiu. Sentits ocults per la boira, fatiga de viure. La poesia sap quins són els sentits ocults, quina és la resposta a moltes preguntes.

He dit els/les poetes perquè tot i que la poesia és una no ho són les veus. Perquè no és el mateix mirar amb ulls d'home que de dona. El món és el mateix i són els mateixos els arbres que formen un bosc, per a ell són la destrall i la llenya, per a ella l'escalfor de la llar.

El llibre de M. Mercè Marçal publicat fa poc per les Edicions del Mall és, indiscutiblement, un llibre de dona. Però no caiguen en el parany de la paraula *dona*, més ben dit, en el parany que fa que la paraula *dona* tingui una connotació tòpica de feblesa, de superficialitat.

Hi trobem, en el llibre, un sentit joiós i a voltes reivindicatiu de la vida quotidiana i, sobretot, poesia.

Maria Mercè, que encapçala el seu primer llibre *Cau de llunes* amb la divisa: "A l'atzar agraeixo tres dons: haver nascut dona, / de classe baixa i nació oprimida. / I el tèrbol atzur de ser tres voltes rebel", resta fidel a aquestes idees que ratifica ara a *Bruixa de dol*, llibre que s'obre amb una dedicatòria a les dones i es tanca amb un poema que es titula "8 de març". Continua: dona, amb la seva fe de vida i amb el seu afany de reivindicació. Reivindicació de la bruixa, dona que les creences populars marginaven com a portadora del mal, i reivindicació de la dona treballadora escrivint un poema amb la data que commemora el seu dia internacional. Però, entre la primera i l'última pàgina caben moltes coses i molt diverses. Aquesta diversitat és palesa tant en la mètrica com en el contingut temàtic i simbòlic dels poemes que formen aquest llibre.

Des del punt de vista mètric M. Mercè continua amb la línia del seu llibre anterior utilitzant l'estrofa i el vers curt de tipus tradicional que ja ens suggereixen per ells mateixos un to festiu i aeri. Com a novetat hi trobem la utilització del sonet, strofa culta per excel·lència, i que és un repte per a tot poeta. M. Mercè se'n surt molt bé d'aquest repte aconseguint uns sonets que van desenvolupant-se a mesura que els llegim i en els quals la rima no pesa mai, sinó que serveix per al que de fet ha de servir, és a dir, per donar cadència i musicalitat al poema.

Temàticament hem de parlar en primer lloc de l'erotisme suau que recorre tot el llibre, que trobem a quasi tots els poemes però sobretot a les parts titulades "Foc de pales", "Foguera Joana" i "Bruixa de dol". És un erotisme alegre, joiós i envoltat de natura. "Els meus pits són dos ocells engabiats / quan els teus dits els cerquen / per entre les fulles i flors del vestit". O també "Els teus llavis. La fruita. La magrana...". De vegades també és un erotisme melangiós, la solitud hi és però mai la tristesa: "Pujaré la tristesa dalt les golfes"; i acaba dient: "I baixaré les graus amb vestit d'alegria / que hauran teixit aranyes sense seny / Hi haurà amor engrunat al fons de les butxaques". Esmicolat i tot, l'amor hi és, que és l'important.

En aquests poemes eròtics trobem molts elements i símbols emprats en la poesia popular com són els ganivets, la sang, les ametlles amargues...

La vida quotidiana és un altre dels eixos temàtics del llibre. Això ja hi era a *Cau de llunes* (drap de la pols, escombra, espolsadors). A *Bruixa de dol* la vida diària es fa màgia perquè "els núvols duien confetti a les butxaques" o bé veiem "damunt un cel de fil / amb unes vores fetes de puntes de coixí" com regna la lluna.

La tendresa navega com per un riu tranquil per tot el llibre, és una tendresa neta i sempre present, difícil de destriar en una paraula sola o en un vers. Aquesta tendresa es fa infantesa per un moment: "Ralet, ralet... Paraules petites / Zaps! La Maiameixè t'extima finz al cel! / Besar-te els ulls és fer volar un estel /

en un bosc sense llops ni destrals. Te n'adones?". Sí, ens adonem que els boscos sense destrals, ni llops, el món sense violència, tan sols serà possible amb l'amor que donem i que ens donen les coses petites com un raig de sol. O de lluna.

És molt possible que M. Mercè es preguntés, com Clementina Arderiu: "Seré l'eterna amiga de la lluna?". Perquè la lluna és a tot arreu. De vegades és el testimoni de l'amor. "La lluna guaita / el nostre castell casolà / avui ens té enveja." I de vegades es transforma en dona: "al tercer se'm va trencar / la lluna de porcellana" amb una clara referència al joc de l'amor.

M. Cinta MONTAGUT, *Avui* (9-XII-1979).

5. MARIA MERCÈ MARÇAL AMB BICICLETA

El llibre porta la data d'edició del mes de maig. He esperat fins al desembre i, en veure que no m'arribava per subscripció, l'he comprat. Em delia de llegir Maria Mercè Marçal. I me'n delia perquè l'estimo des de la nit que, vorejant el Segre, jo repetia en veu alta versos del seu llibre *Cau de llunes*, amb el qual guanyà el Carles Riba. El llibre que ara acabo de llegir es titula *Bruixa de dol*. L'he llegit vora els meus geranis, ben lluny de la terra que batega dins aquests versos, de cara al mar. Maria Mercè Marçal és, per a mi, una veu clara feta de mots la pregonesa dels quals només es pot tastar amb la saliva urgellenca, amb la llengua de ponent. Uns mots assumits, i integrats a la pròpia carn, després de ser seduïts per ells davant tot el que s'estrena de cop i es perllonga per sempre més. En el lèxic d'aquesta poetessa hi ha viu, i punyidor, tot el que té un llenguatge *amassat al carrer savi, a l'úter sonor del poble. En aquest llibre hi ha paraules –embarcar, entomar, asclar, apariar, osca, pany de cel, etc.–*, que no s'han après des de les eixides, des dels balcons, des dels carrers dels pobles de Ponent? El lector no arribarà mai a ocupar tota la seva àrea semàntica. Aquesta fidelitat dóna als versos de M. M. M. una vibració entrançable per la qual es rep, o s'endevina, l'estructura d'una sensibilitat riquíssima.

M. M. M., com el lector recordarà, és d'Ivres d'Urgell, i agraeix a l'atzar haver nascut dona, de classe baixa i de nació oprimida. La terra urgellenca, la condició de dona, la nissaga proletària i la nacionalitat perseguida marcaran, per sempre més, la seva representació. És més, per damunt del seu pas per la universitat i per la filologia clàssica, M. M. M. servirà aquesta representació com una pedra de toc que li ha de fer un espai de llibertat dins les alicates limitatives i opressores del desgavell institucionalitzat. En contra, M. M. M. serà tres voltes rebel: a favor de la dona, a favor de la classe treballadora i a favor de Catalunya.

Bruixa de dol és un llibre exquisidament líric. Aquest lirisme el peixen la solitud, l'agressivitat, l'amar-gor, el fatalisme, la tristesa, el dolor, la mort. I algunes coses més, com per exemple l'amor. Exactament com passa en la vida, que és feta de tots aquests ingredients. Però així com en *Cau de llunes* la veu de M. M. M. s'encetava dolça, ingènua, poruga, ara, en *Bruixa de dol*, és com un nus a cops agre, a cops feridor, a cops immensament lluminós. Hi ha una llepada vital que va des dels ametllons amargs fins als pits albs i que ressona dins la saliva sonora de M. M. M.: "Amor, estel, amarg / a la deriva, / em fas senyals: jo vaig / per l'altra riba / traginer de cançons / en cavall sense brida". L'espantall de l'orfenesa travessa sempre la nena-dona que s'enfila amunt dels anys, com si de tan tastar-les s'haguessin exhaurit moltes coses de les quals només quedaria la set. D'ací la necessitat de tants miralls: l'espill, l'aigua, la lluna... on retrobar-se ara a partir de l'actualitat arcaica. En un sonet dels tretze que s'apleguen en l'espai que dóna nom al llibre, el primer vers comença així: "Sola, ben sola, em diu aquets mirall...". Quin narcisisme ha estat ferit?

Entre les moltes valoracions i aproximacions a les quals convida aquest llibre de M. M. M. jo vull que quedi ben palesa una cosa: la capacitat evocadora de moltes imatges poètiques de l'autora. Algunes d'elles són tan precises que engloben una síntesi, per exemple psicoanalítica, de forta lucidesa. Per exemple: "L'escala de la fosca del desig no té barana". O la ja esmentada més amunt: "Traginer de cançons en cavall sense brida". I també: "Tinc els ulls de fusta. De tant en tant, un cuc hi plora". Però potser la divisa que encapçala l'espai titulat "Tombant" és la imatge poètica més reeixida, en certa manera perquè frega de molt aprop el

límit d'absurdesa que sempre és present en el poder dels mots. Diu aquesta divisa: "Una dona sense home és com un peix sense bicicleta". Aquesta definició extraordinàriament sintètica del que és la dona i del que és l'home mereixerien un llarg comentari, si més no, per tota la simbologia libidinal que aplega.

Bé. Una altra nota a aquest comentari de *Bruixa de dol* s'ha de referir a l'aspecte que, ben segur, presideix tot el llibre, encara que a cops d'una manera críptica i a cops d'una forma oberta. Em refereixo a l'amor. En el primer poema de l'àrea dita "Tombant", els dos versos finals diuen: "Feia molts dies que no sortia al balcó / corrent darrere d'amors i d'altres coses...". Es diria que M. M. M. o va darrere l'amor, o pateix l'amor, o enyora l'amor o l'inventa. Aquest amor és protagonitzat des d'una fonda vocació o consciència de femella. En la imatge "No talleu els arbres del canal!" es podrien fer una colla d'especulacions freudianes que, sense cap mena de dubte, palesarien la substància fàl·lica que habita la poetessa.

I un darrer aspecte seria, dins aquest paper tan estret, el que podria fer referència a les cançons, a les estrofes tipus cançó, de *Bruixa de dol*. En aquest sentit, al meu veure, aquest és un llibre que podríem arrelar en les cançons de pandero tan populars a la plana d'Urgell. I un exemple podria ser el poema que comença amb aquesta cantarella: "Com un secret d'aigua verda / els teus dos ulls m'han mirat". I un altre, aquesta cançó: "Magdalena, / lluna-plena, / qui t'ha fet / lo mal del peu? Corre, lluna / que t'empaita / la guineu".

Guillem VILADOT, *Avui* (9-XII-1979).

6. MÀGIA I POESIA

He sentit a dir moltes coses sobre poesia. Entre milers d'altres aquella que li nega la possessió del sexe. O la que afirma que els poetes, masculins, tenen alguna cosa de femení. M'han fet recordar aquests dos extrems, i d'altres és clar, les reminiscències de García Lorca i de J. V. Foix per citar només dos noms que –conscients o inconscients per part de la poetessa– he trobat de seguida a la seva poesia. Però el que ningú no pot dubtar –em penso– és que la poesia és una variant de la màgia. O que la màgia és una variant de la poesia. Que es comenci per allà on es vulgui, el resultat és que són indestruïbles i que si la poesia no arriba a penetrar és que no era prou màgica. I tinc ben present poetes com Carles Riba a qui difícilment podríem anomenar bruixots. La limitació és, com sempre, a les paraules. Amor o bruixeria, de tan essencials volen dir massa coses. Cal aclarir sempre en quin sentit ho dius? Amor i bruixeria en el millor sentit, es passen triomfants per la poesia de Maria Mercè Marçal. A ella l'he vista personalment una sola vegada, però em recordo prou bé del cop de cap imperatiu amb què acompanyava les seves afirmacions i sempre m'ha fet gràcia l'al·literació dels seus tres noms que presagiaven jocs de mans, un altre aspecte de la màgia.

Després d'haver llegit *Bruixa de dol* em penso que Maria Mercè Marçal pot afegir un altre títol als tres que la fan sentir tan orgullosa: el de dominar l'art de la bruixeria.

Bruixes i llunes a l'estil de Clementina Arderiu o de Joan Llacuna. Bruixes que es pentinen i que no fan mal. Per al lector, sobretot si s'ha fet tips de llegir a través de molts anys, representen un arc de sant Martí enmig de tanta sapiència amb què ens aclaparen les noves generacions. Per això –i mai amb intenció de pontificar– jo assenyalaria com a més adients les nostres buidors actuals poemes com "[...] Magdalena / lluna plena / tens l'escombra / al cap del llit / [...]" que no pas per exemple: "[...] Quin rou talla les ungles del cavall / i retorna les herbes de l'estrall? / No hi ha destrals que esbranquin el paisatge / [...]" on el doll brolla de la deu erudita en comptes de reliscar pels tobogans de clar de lluna.

Sigui com sigui, Maria Mercè Marçal, que té molts anys per córrer davant seu, si no és "la" poetessa de Catalunya –com afirmava el seu jove amic Bru de Sala a *L'Hora*, que només li acceptava per companya Teresa d'Arenys–, sí que pot navegar mar endins a tot vent i amb les veles desplegadas. Llàstima que ja no ho pugui veure Clementina Arderiu.

Núria ALBÓ, *Reduccions*, núm. 10 (1980), p. 73-74.

7. DE LAS LLUNES A LA BRUIXA

Maria Mercè Marçal (Ivars d'Urgell, 1952), después de haber sido incluida en la antología de Seabra (1974), ganó el Carles Riba 1976, con los poemas de *Cau de llunes* (1977), escritos entre 1973 i 1976. Recientemente, ha publicado su segundo libro –*Bruixa de dol* (Llibres del Mall, 1979)–, formado por poemas escritos entre 1977 y 1979, entre los que se hallan los tres que dio a conocer en *Reduccions* (núm. 2, mayo 1977).

Esta poesía, según claras indicaciones de sus títulos respectivos, va de las *llunes* a la *bruixa* en una constante femenina que pasa, por medio de una intensificación progresiva, de la afirmación a la reivindicación: si la luna es la mujer en su pasividad, la bruja es la mujer sufriendo en un sufrimiento que no es difícil relacionar con aquella pasividad y basarlo en ella. El final del camino –un final provisional, sin duda– es de los últimos versos del último libro: “Vindicarem la nit / i la paraula DONA. / Llavors creixerà l'arbre / de l'alliberament”.

Cau de llunes, en sus cuatro partes, ofrecía las cuatro dimensiones que, en aquel momento, tenía la poesía de Maria Mercè Marçal: “Núvols amb corc” glosaba la relación amorosa, “Atzeituní” era exponente de la preocupación cívica, “Fregall d'espart” meditaba sobre la condición de la mujer y “Cançons de paper fi” se abría, antes que nada, a la canción, sin renunciar a las preocupaciones esenciales pero sin que estas enturbiaran nunca el sentido de la canción por ella misma.

En *Bruixa de dol*, en relación con el libro anterior, hay continuidad pero, a la vez, intensificación y selección. Ambos libros comienzan con una divisa y, de una a otra, queda bien reseñado el proceso. “A l'atzar agraeixo tres dons: haver nascut dona, / de classe baixa i nació oprimida. / I el tèrbol atzur de ser tres voltes rebel”, confesaba la autora al comenzar el libro de 1977, mientras que, en el de 1979, su voz liminar es esta: “Emmarco amb quatre fustes / un pany de cel i el penjo a la paret. / Jo tinc un nom / i amb guix l'escriu a sota”. Se produce, de acuerdo con las divisas, una selección temática, con una más intensa dedicación a la exposición femenina, pero, en el conjunto del libro, hay que destacar, también, un cambio formal notable, que es el de la brillante y fecunda irrupción del soneto.

En *Cau de llunes* –divisa y 32 poemas–, sólo había un “Sonet dolent”, mientras que en *Bruixa de dol* –divisa y 54 poemas– hay 22 sonetos, los cuales corresponden a veinte poemas, ya que tres pertenecen a “Tríptic per a una quimera”. Si la canción se afirmó con fuerza en el primer libro, el descubrimiento del soneto es la gran novedad del segundo, y entre soneto y canción la poesía de Maria Mercè Marçal queda diseñada entre dos vertientes que conllevan incitaciones y posibilidades diferentes que se unen con claridad, según se ve en el segundo libro, en el uso de la fantasía, que va del regocijo de la canción a la profundidad del soneto.

Bruixa de dol es un volumen formado, según indica el lenguaje tipográfico empleado, por dos unidades: la que lleva el mismo título que el conjunto y la denominada “Avui les fades i les bruixes s'estimen”. En un principio se pone de manifiesto la continuidad con el libro anterior, ya que la primera de las dos unidades señaladas comienza con la parte “Foc de pales”, en la que reaparece la canción que conocimos en *Cau de llunes*; continua con “Tombant”, en la que se medita de nuevo sobre la condición femenina; se amplía con “Foguera Joana”, parte dedicada a la relación amorosa, y termina con “Bruixa de dol”, en cuyos trece sonetos llega al máximo la abertura a la fantasía iniciada en “Foc de pales”: es el punto culminante del volumen tanto por el valor global de los sonetos como por pertenecer significativamente a la parte que da nombre tanto a la primera unidad como a todo el libro. Al destacar la concreta “Bruixa de dol”, básica, sin embargo, no puede hacerse sin reseñar que es en la canción donde Maria Mercè Marçal alcanza los momentos más puros de su creación: ella, sin embargo, en contra de lo que hiciera Miquel Desclot en su último y más destacado libro, no se limita a la canción. Tras este inicio que marca la continuidad y el cambio a la vez, la segunda –“Avui les fades i les bruixes s'estimen”– pertenece por completo al dominio de la fantasía, la cual, tras un soneto inicial que glosa el título, es aliada con la canción en la parte “Els núvols duen confetti a les butxaques” i con el soneto “Sense llops ni destrals”, todo lo cual da paso al ya aludido manifiesto final.

Los temas y las incitaciones de *Cau de llunes* se repiten en *Bruixa de dol*, excepto los relativos al componente cívico. Junto a esta selección, se da, también, una intensificación: en los poemas de “Foguera Joana”, la relación amorosa, tan bien glosada, pierde en realidad valor global: “Tot aquest bosc / ja només

és estelles / i el llenyataire / ha perdut els passos". Este descenso, inevitablemente, va compensado con una mayor profundización en la condición femenina, que se yergue, altiva y convencida: "I jo sola / entre albera i alba", repite el poema inicial del volumen y "m'he emborratxat de solitud", se proclama unas pocas páginas después. En realidad todo queda perfectamente indicado en la divisa particular de la parte "Tombant" la que, como se ha dicho, profundiza precisamente en la realidad femenina: "Una dona sense un home / és com un peix sense bicicleta".

Parece evidente que, en este proceso, creador, hay alguna dosis de lucha: Joan Brossa, por ejemplo, en la "Sextina a Maria Mercè Marçal en la publicació del seu primer llibre", que sirvió de prólogo a *Cau de llunes*, empleaba la palabra *lluïta* en cada una de las siete estrofas del poema. La autora, sin embargo, tiende a minimizar los enfrentamientos directos y valora las afirmaciones ya que, según confesó a Miquel Alzueta (*Mundo Diario*, 8 de noviembre de 1979), *Bruixa de dol* "insisteix més en la idea de feminitzar el món que no en la igualtat en termes masculins del mot". El tono empleado, especialmente en el "Vuit de març" final, sin embargo, no corrobora al pie de la letra esta afirmación: "Hereves de les dones / que cremaren ahir / farem una foguera / amb l'estrall i la por". Hay sin duda, en todo ello, una dificultad de comunicación fruto del uso tradicional de las palabras, pero el sentido último es claro: "Deixarem les escombres / per pastura del foc, / i els pots i les cassoles, / el blauet i el sabó".

Lo importante es que esta reflexión y esta reivindicación se producen en un mundo de dominio de la forma y de la lengua, con la consiguiente creación de una poesía personal muy destacada: en su arranque cercano es inevitable reconocer la huella de Foix y Brossa, pero, puesto que la cultura –como la naturaleza– no hace saltos, es justo no olvidar ni a Carner ni a Garcés. En todo caso, sin embargo, es preciso hablar de débitos e influencias que han sido convertidos en substancia automáticamente personal. Por esto no es difícil admitir lo que hace unos años señaló Jaume Pont (*Destino*, 4 agosto 1977) al considerar a Maria Mercè Marçal como "uno de los casos más sugestivos y aleccionadores de la joven poesía de los años setenta".

Josep FAULÍ, *La Vanguardia* (28-II-1980).

8. L'AVENTURA D'UN POETA: BRUIXA DE DOL

Un poeta...? És clar que sí. Si hi parem esment, convindrem que el simple ús del femení *poetessa* degrada poc o molt la consideració de l'esmentada, de manera automàtica. Per dir-ho en mots de la poeta, "una poetessa és un poeta de segona". Sempre s'ha considerat així, i potser va sent hora que algú hi posi remei. La Maria Mercè Marçal, per exemple.

Prenguem doncs amb unció aquest llibre intítulat *Bruixa de dol* entre les mans, contemplem una estona el dibuix de la coberta –extraordinari Viladecans!–, deixem que els colors ens parlin, i apliquem-nos a endinsar-nos-hi sense benevolències pròpies d'altres èpoques, sense aquella actitud mental que ens fa dir: "Mira, una dona que fa poesia, pobreta, donem-hi un cop d'ull". Aterrem, repeteixo, les barreres mentals que l'hàbitat ens planta davant la poesia d'una dona, perquè si no, en comptes de gaudir del llibre i participar en les propostes estètiques i intel·lectuals que se'ns hi fan, ens sentirem agredits per una veu poderosa en comptes d'agraïts per l'espiguet que esperàvem, i haurem de plegar veles, retocar conviccions, o tancar ulls i llibre i ignorar el fenomen.

I no és que M. Mercè Marçal intenti agredir-nos, no. Simplement afirma, constata, venç i convenç; s'adreça a tothom, bé que endreci *Bruixa de dol* a "Nosaltres, les dones que estimo", parla a les femelles i als mascles, ara i adés, o a tots plegats alhora.

La mateixa persona que ens lliurava els assaigs definitius de la seva paraula a *Cau de llunes*, el seu llibre anterior, salpa lleugera en aquesta avinentesa. Ens mostrava com sabia aparellar, ara ens mostra que sap navegar, solitària, i sap per on navega, en les aigües profundes de la creació literària. I ens invita a seguir-la. I ens fa la farina plana, tan plana com és, sense dificultats addicionals. *Bruixa de dol*, construït amb materials poètics

preexistents, és un llibre perfectament escalonat, vull dir que ens fa començar pel primer graó, la cançó, i ens acompanya escales amunt fins al cim refulgent dels tretze sonets que componen la part central del llibre; després baixarem, a poc a poc, sense caure, fins al peu del carrer: una sèrie de poemes dedicats a diverses dones, avantguarda d'una nova manera d'entendre la feminitat a casa nostra, i una cançó per ser cantada el vuit de març, a la manifestació de la plaça d'Urquinaona. En el transcurs de la lectura ens haurem enriquit i se'ns haurà evidenciat que ens trobem, després d'un mil·leni, amb la primera poeta de debò que escriu en la nostra llengua.

No cal parlar del rigor ni de la intel·ligència de M. Mercè Marçal en confegir els sonets de la part pròpiament intitulada "Bruixa de dol", només situar-los en la línia dels millors sonetistes catalans. Foix, Brossa, Pinyol, i prou. Deixo l'anàlisi aprofundida d'aquests poemes per a un paper més extens i perdurable, i n'ofereixo, simplement, un tast: "Amic i desamic et diré ara [...]"; "I t'abraço amb l'angoixa vegetal / d'un bosc d'amor ofert a la dextra."; "M'ets present com un déu, com un diable [...]": "[...] amor, amor, la lluna és a la guerra / i no li escau ni llança ni punyal [...]"; "Sola, ben sola, em diu aquest mirall [...]".

Bruixa de dol parla molt de la solitud, conseqüència lògica de la lucidesa. Però en aquest cas es tracta d'una solitud que sap compartida per les representants més conseqüents del feminisme català i universal, per les ments més despertes d'una classe social, i pels escriptors de més gruix entre els seus companys de generació; paradoxalment, però, una solitud compartida no deixa de ser una solitud. Així doncs, l'aventura de la Marçal –que és vital i literària alhora, una altra característica d'aquesta generació– es produeix en solitari amb una solitud lligada a uns punts de referència sòlidament afermats: la lluita de les dones i els guanys dels poetes joves, i lligada a un altre punt, no tan afermat, per ara; ja us el podeu suposar.

També hi ha d'haver una mena de sol·licitud en el fet de no tenir cap precedent comparable en la nostra literatura. Si posem de costat els versos de la Marçal i els, certament, lloables de M. Antònia Salvà, Clementina Arderiu o Rosa Leveroni, trobarem que hi ha unes diferències de to i de nivell, pel cap baix notables. D'aquí ve que abans hagi dit que ens trobem amb la primera poeta de debò que escriu en català. Ara afegeixo: *Bruixa de dol* és, salvant AOR, de Teresa d'Arenys, el millor poemari femení català. Tant de bo llibres com aquest arribin a aconseguir que puguem emprar el femení *poetessa* sense restriccions mentals, amb la plenitud i l'estima amb què emprem el masculí.

Xavier BRU DE SALA, *L'Hora*, núm. 44 (14-20 de gener de 1980), p. 35.

9. LA POESIA DE MARIA MERCÈ MARÇAL

Quan la penúria editorial fomenta el mirar enrere per tal de contemplar, a les parets de la casa, els nous envans i les noves esclertes, cal també –a més de fer dissabte i de fer balanç– parar atenció en els finestrals més recents, en les habitacions més llampants del vell edifici. Per evitar-nos, si més no, el desconsol tòpic i el plany sistemàtic. El vent remuga, i des dels "Quaderns de la Sal" o des de la continuïtat de Marta Pessarrodona (*Memòria 1*) sona i augmenta la brisa o la tramuntanada de la poesia femenina. (Cal, encara, distingir "poesia femenina" de "poesia feminista"? Proposo, simplement, un cop d'estat.) Gràcies a això, i a tall d'exemple important, el silenci de la perspectiva femenina en el tema eròtic comença a fer-se sentir o, amb expressió més optimista, comença de tenir veu ben pròpia i personal. La poesia de Maria Mercè Marçal (*Ivars d'Urgell*, 1952) n'és una bona mostra.

El seu primer llibre, *Cau de llunes* (1977),¹ és encetat per una "Divisa" que vol sintetitzar el punt motriu de l'obra:

A l'atzar agraeixo tres dons: haver nascut dona,
de classe baixa i nació oprimida.
I el tèrbol atzur de ser tres voltes rebel. (p. 13)

¹ Maria Mercè MARÇAL, *Cau de llunes* (Barcelona, Aymà, 1977, "Els Llibres de l'Óssa Menor, 92).

Tot i ser uns pressupòsits de ben clara vinculació social, la poesia de Maria Mercè Marçal no continua els corrents del realisme històric i civil, sinó que cerca –tant en aquest llibre, com sobretot, en el següent– una aproximació al lector per mitjà de l'ús de metres, formes i símbols tradicionals i populars. Concretament, en el cas de *Cau de llunes*, aquesta tendència popularista domina des de les “Cançons de paper fi” (p. 51). Abans, l'actitud d'“Atzeituni” tenia la reivindicació política d'ira i de ràbia per la situació dels Països Catalans, les morts de Layret, Salvador Seguí i Allende; aquest context encomana el significat polític al poema visual de la sèrie, la qual excel·leix, al meu parer, en l'arquitectura de “Xera”:

Nàufrag altiu vaixell salvat de l'ombra
blat a les veles. (p. 25)

Cega vident contra el vaixell atàvic
sang a les veles. (p. 27)

Com es pot veure, el tema civil s'ha arrencat pel que fa als poetes de l'última fornada en el tractament del nacionalisme, enfront del grup generacional anterior.² I interessa remarcar-hi el canvi lèxic que suposen alguns dels símbols i les metàfores emprats.

També “Fregall d'espart” renova, contra la tradició misògina, la postura de la poesia envers la dona. La ironia és potser l'eina més esmolada entre les que fa servir Maria Mercè Marçal en aquesta sèrie (per exemple, a “Drap de la pols...”).

Bruixa de dol (1979)³ prossegueix les constants temàtiques i expressives de *Cau de llunes*; també la voluntat o el desig de ser forassenyada en l'afecte i en la lluita unifica els dos llibres. I els símbols de la màgia suporten així mateix una bona part de l'encís i de l'òptica existencials de l'autora, sense arribar, però, al barroquisme conceptual del retoricisme màgic de Salvador Jàfer, Joan Navarro i d'altres poetes joves. Tanmateix –i cal fer-ne un estudi aprofundit– *Bruixa de dol* és molt més original i vast en la utilització del ritme (des del trisíl·lab fins al decasíl·lab del sonet, des del vers de sis síl·labes de la nostra poesia popular fins al paral·lelisme fonètic, morfosintàctic i àdhuc semàntic de nissaga gallega...); es tracta, sens dubte, d'un dels llibres més rics en recursos mètrics dels últims anys (“Foc de pales”, per exemple). A més, *Bruixa de dol* presenta una complexitat més gran en l'acarament de la temàtica que no pas el llibre anterior.

Si analitzem aquest darrer aspecte, es fa palesa la intensificació de la rebel·lia feminista: “Una dona sense un home / és com un peix sense bicicleta” (p. 20), “Cançó de fer camí” i, sobretot, “Vuit de març”, que clou el poemari. Cal remarcar l'aportació d'un erotisme activament assolit, l'esment i la festa del desig i l'amor: Eros com un mar, en el sentiment de fugacitat i l'inabastable, i Eros com a dalla, esplet i força dels cossos:

Amic, et citaré al cor d'una petxina.
Petit ocell, ajoca't en el pit d'una onada.
Dóna'm la llengua, amor. Dóna'm la sal.
I dona'm també
aquest dolç llangardaix que em duu follia
quan s'enfila per l'herba.
Ben a pleret, que ens hi atrapi l'alba. (p. 36)

En els poemes breus domina el joc de la sorpresa i l'enginy, de la metàfora nova i el ritme rabent. Però, tot seguit, malgrat l'amor i alguns elements de connotació positiva (al capdavant el símbol de la “lluina”), els tretze sonets de “Bruixa de dol” encerclen la solitud. El contrast entre l'un i l'altra, entre l'amor i la soledat (“Amic i desamic et diré ara”, comença un poema excel·lent) es manifesta en camps lèxics i en motius de l'herbolari, la fauna i els paratges de la “roda fetillera”.

² Veg. FRANCESC PARCERISAS, “A l'entorn de la jove poesia al Principat, *Serra d'Or*, núm. 235 (abril de 1979).

³ MARIA MERCÈ MARÇAL, *Bruixa de dol* (Sant Boi de Llobregat / Barcelona, Llibres del Mall, 39, 1979).

De tota manera, preval en *Bruixa de dol* un combatiu assoliment de l'amor: "Els núvols duien confetti a les butxaques" i "Sense llops ni destrals". Bruixes i fades ballen el foc renovat; en paraules de Maria Mercè Marçal:

I hem alçat, a l'esqueix de l'hora violeta,
una festa d'olors amb la trena desfeta. (p. 87)

La nit del misteri i l'ocult, i la dona –bruixa i fada amb cos i sense escombra– encenen, doncs, la foguera final.

Per causa de ser testimoni d'uns canvis socials, el llibre –que de vegades segueix i amplia l'expressió d'un retoricisme neopopularista– representa de manera especial un renovament dels continguts eròtics i amorosos de la poesia catalana; vet aquí, la seva oportunitat i el seu principal interès.

Josep Maria SALA-VALLDAURA, *Serra d'Or*, núm. 249 (juny de 1980), p. 94-95.

Reproduït a *L'agulla en el fil*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1987, p. 188-191.